

До спеціалізованої вченої ради
К 70.895.02
Хмельницького університету
управління
та права імені Леоніда Юзькова

29013, м. Хмельницький,
вул. Героїв Майдану, 8

ВІДГУК

офіційного опонента – кандидата юридичних наук, доцента

Кривенко Юлії Василівни на дисертацію

Левицького Максима Олеговича на тему: « Цивільно–правовий захист

особистих немайнових прав військовослужбовців», подану

на здобуття наукового ступеня доктор філософії, за спеціальністю: 081

Право, галузь знань 08 Право

Актуальність теми дослідження. Конституція України закріплює права, свободи та обов'язки людини і громадянина. Зміна пріоритетів правової охорони на користь людини вплинула на регулювання відносин в сфері реалізації особистих немайнових прав. Збройний конфлікт, що триває на Сході України, загострив значне коло питань щодо військовослужбовців, які несуть військову службу – державну службу особливого характеру. Закономірно, що одним з питань є визначення особливостей особистих немайнових прав військовослужбовців як об'єкту цивільних прав та їх цивільно-правового захисту.

Дисертантом визначено, що військовослужбовці, поряд із загальним правовим статусом, володіють спеціальним статусом, який не просто доповнює загальний, а й змінює (обмежує) його. Спеціальний статус визначається сукупністю передбачених як загальним, перш за все Конституцією, так і спеціальним (військовим) законодавством прав та свобод. Всі суб'єктивні права військовослужбовців аналогічно поділяються

на загальні та військові - службові, тобто права, обумовлені проходженням військової служби. При цьому серед загальних прав також можна виділити особисті немайнові права, якими володіють військовослужбовці, як і всі інші фізичні особи, і встановлюються цивільним законодавством, але реалізація яких військовослужбовцями має певні особливості, зумовлені специфікою військової служби, та встановлені військовим законодавством.

Ефективність, якість діяльності військовослужбовців обумовлені наявністю державних гарантій відповідно до їх соціально-економічного, правового, політичного становища із врахуванням сучасних реалій.

У цьому контексті особливістю представленого до захисту дисертаційного дослідження Левицького Максима Олеговича на тему: «Цивільно-правовий захист особистих немайнових прав військовослужбовців» є те, що автор досліджує не лише загальні, а також спеціальні способи захисту особистих немайнових прав військовослужбовців. При цьому до уваги взято досвід правового регулювання захисту особистих немайнових з урахуванням курсу України на членство в ЄС та НАТО.

Таким чином, дисертант, обравши вказаний напрям наукового дослідження, поставив за мету заповнити існуючу в доктрині та законодавстві прогалину й провести комплексний аналіз визначення особливостей цивільно-правового захисту особистих немайнових прав військовослужбовців, а також розроблення науково-теоретичних пропозицій для вирішення проблемних питань у сфері правового регулювання особистих немайнових відносин за участю військовослужбовців механізмів захисту прав, пов'язаних з використанням баз даних, сформулювати науково-обґрунтовані пропозиції щодо шляхів їх удосконалення та розроблення теоретичних основ регулювання відповідних правовідносин. Вказаним відзначається актуальність теми дисертаційної роботи М.О. Левицького, її

відповідність сучасним потребам, а також своєчасність отриманих наукових висновків.

Обґрунтованість наукових висновків та рекомендацій, запропонованих у дисертації. Дисертаційна робота Левицького Максима Олеговича характеризується оптимальною, продуманою дослідницькою стратегією та логікою розв'язання проблем, що підлягають науковому аналізу. Змісту дисертації притаманна методична і концептуальна цілісність, гармонійність наукового викладу, в цілому позбавленого однобічних чи категоричних висновків. Автор показав себе вдумливим, принциповим, уважним до деталей науковцем.

Наукові положення, висновки і рекомендації, викладені у дисертації, мають достатній ступінь обґрунтованості, оскільки базуються на теоретичних працях як вітчизняних, так і зарубіжних вчених. Зокрема, теоретичною основою дослідження слугували наукові праці українських і зарубіжних, зокрема загальнотеоретичної юриспруденції, конституційного, цивільного права, адміністративного права, інших галузей права.

Сформульовані у дисертації наукові положення, висновки та рекомендації є обґрунтованими. Вони зроблені з використанням загальнонаукових та спеціальних методів наукового пізнання. Загальнонаукові методи стосувалися емпіричного та теоретичного рівнів дослідження, зокрема йдеться про спостереження та порівняння.

Метод спостереження дозволив виявити зовнішні ознаки правового статусу військовослужбовців, особливості виконання ними військових та службових обов'язків, а також специфіку здійснення та захисту особистих немайнових прав військовослужбовців. Застосування методу порівняння допомогло визначити подібність і відмінність цивільно-правового статусу фізичних осіб загалом та фізичних осіб-військовослужбовців. Методи аналізу та синтезу було використано для виділення ознак особистих немайнових прав, а також для визначення форм обмежень прав у сфері військової

служби. За допомогою логічного методу було розкрито особливості цивільно-правового захисту окремих особистих немайнових прав військовослужбовців тощо. Формальний метод пізнання права, що розкриває його структурну закономірність, допоміг визначити поняття цивільно-правового статусу військовослужбовців, цивільно-правового захисту особистих немайнових прав. Системно-структурний метод дозволив окреслити систему особистих немайнових прав військовослужбовців та способів їхнього цивільно-правового захисту.

Структура дисертації визначається предметом дослідження і поставленою метою та включає вступ, три розділи, 9 (дев'ять) підрозділів, висновки, список використаних джерел та 2 (два) додатки.

Джерельна база дисертації нараховує 300 найменування, серед яких значну частину складають праці провідних вітчизняних та зарубіжних вчених фахівців у сфері цивільного права. Значний обсяг джерел становлять також нормативні джерела та матеріали практики, що свідчить про комплексний підхід до виконання поставлених у роботі завдань.

Повнота викладу основних положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, в опублікованих працях. Сформульовані в дисертації теоретичні положення, висновки та рекомендації, що виносяться на захист отримані автором самостійно. За результатами дослідження опубліковано 9 наукових праць, з яких 1 підручник (у співавторстві), 4 статті у фахових наукових виданнях (у тому числі 1 – в іноземних). Основні наукові висновки дослідження було апробовано на чотирьох наукових конференціях, за результатами яких опубліковано тези доповідей.

Наукова новизна результатів дослідження полягає в тому, що дисертаційна робота є першим в Україні комплексним дослідженням цивільно-правового захисту особистих немайнових прав військовослужбовців.

На основі дисертації сформульовано низку нових концептуальних у теоретичному розумінні та важливих для юридичної практики положень і висновків, які виносяться на захист.

До прикладу, позитивно сприймаються висновки дисертанта щодо визначення правового статусу військовослужбовця, зазначивши при цьому, що це спеціальний статус людини як представника тієї чи іншої соціальної групи, відособленої за певними юридично значущими підставами (родом діяльності, віком та ін.), що наділений відповідно до законів та інших нормативних актів спеціальними, додатковими правами та обов'язками (с. 36 дис.).

Слід зазначити, що у роботі проаналізовано правовий статус військовослужбовців в окремих зарубіжних країнах (Республіки Білорусь, Азербайджанської Республіки, Республіки Казахстан та інших), який закріплено в окремих законодавчих актах (с. 38 дис.). Разом з тим розмежовано два поняття «військовий обов'язок» та «службовий обов'язок», а також пояснено випадки, коли військовослужбовець вважається таким, що їх не виконує. Це має важливе значення, оскільки дозволяє розмежувати загальний та спеціальний правовий статус військовослужбовця.

У роботі також виявлені особливості правового статусу військовослужбовців, а саме: 1) виникнення у фізичної особи такого статусу; 2) наділення фізичної особи спеціальними правами та обов'язками, доданих до загальних у бік звуження чи розширення; 3) мають право на застосування фізичної сили, спеціальних засобів, зберігання, носіння, використання і застосування зброї, бойової та спеціальної техніки; 4) мають право на обґрунтований професійний ризик. (с. 40 дис.).

Позитивної оцінки заслуговують також висновки автора з приводу того, що науковці в усіх випадках оминають термінологічний опис співвідношення правових категорій «цивільно-правовий захист» та «захист цивільних прав та інтересів», та застосовують обидва поняття у розумінні

одного й того ж правового явища. Однак науковцями як правило застосовується поняття «цивільно-правовий захист» у розумінні поняття «захист цивільних прав та інтересів» з єдиною метою – для позначення факту здійснення дослідження в межах галузі цивільного права. (с. 83 дис.).

Особливий інтерес становить характеристика права військовослужбовців на індивідуальність щодо свого зовнішнього вигляду. До прикладу дисертантом проаналізовано правове регулювання в зарубіжних країнах права нанесення татуювання, а також зроблено висновок про відсутність в Україні обмеження військовослужбовців у цьому праві. Підтримую дисертанта у пропозиції, що в окремих випадках в інтересах військовослужбовців, військової служби та інших осіб обмежити його у такому праві, зокрема заборонити: а) для військовослужбовців окремих військових формувань – нанесення на тіло написів і малюнків, що свідчать про їх приналежність до військових формувань України; б) нанесення на тіло написів і малюнків «непристойного», сексистського, расистського характеру, а також таких, що ображають релігійні почуття, завдають шкоди престижу держави та військовій службі; в) татуювання на відкритих частинах тіла (обличчі, руках, шиї та ін.) (с. 27, 170 дис.).

У дисертації правильно окремим підрозділом 3.2 виділено цивільно-правовий захист прав військовослужбовців на честь і гідність, оскільки для військовослужбовця честь та гідність має особливе значення. Дисертант зауважує, що право військовослужбовців на честь та гідність можуть порушувати різні особи та за різних обставин. Залежно від особи правопорушника протиправні посягання можуть скоювати: 1) інші військовослужбовці, зокрема командир (начальник); 2) особи, у полоні яких перебувають військовослужбовці; 3) особи, які здійснюють нагляд за військовослужбовцями, яких утримують на гауптвахті чи у дисциплінарному батальйоні; 4) інші фізичні чи юридичні особи (с. 180 дис.).

Заслуговує на підтримку висновок дисертанта, що для недопущення випадків порушення прав військовослужбовців потрібно забезпечити дотримання військової дисципліни, належне виконання військових обов'язків (зокрема командиром), виховання у військовослужбовців поваги один до одного, систематичний моніторинг місць несення військової служби та позбавлення волі, а також інформування про права військовослужбовців і порядок та способи їх захисту у разі порушення (с. 184 дис.).

На підтримку заслуговують виділені у роботі особливості самозахисту військовослужбовців у стані необхідної оборони та крайньої необхідності під час виконання своїх службових обов'язків (с. 25 дис.).

Крім того у дисертації правильно наголошується на звільненні військовослужбовця від обов'язку відшкодувати шкоду, завдану іншій особі у стані крайньої необхідності під час виконання ним обов'язків військової служби або службових обов'язків, та покладення такого обов'язку на державу (с. 26, 211 дис.).

Переконливим є обґрунтування відновлення діяльності військових судів та наділення їх повноваженнями щодо розгляду цивільних справ можна пояснити у такий спосіб: 1) розгляд справ за участю військовослужбовців потребує від суддів спеціальних знань військового законодавства, а також обізнаності щодо специфіки виконання військовослужбовцями обов'язків та несення військової служби; 2) кількість порушень цивільних прав та інтересів військовослужбовців щороку зростає; 3) правовий статус військовослужбовців зумовлює необхідність застосування спеціальних способів захисту їхніх цивільних прав; 4) для цивільного правопорушення за участю військовослужбовця характерні спеціальні ознаки; 5) цивільна протиправність військовослужбовців, як правило, пов'язана з кримінальною, адміністративною, дисциплінарною протиправністю; 6) цивільна правомірність поведінки військовослужбовців має спеціальні ознаки (с. 27, 93-96 дис.).

Ці та низка інших висновків автора в сукупності з використовуваним методологічним інструментарієм дозволили забезпечити належний рівень доктринального осмислення теми та сформувані відповідні елементи наукової новизни дисертаційного дослідження, які виносяться на захист.

Належний рівень теоретико-правового обґрунтування забезпечується також використовуваним автором термінологічним апаратом, який відображає не лише поняття, розроблені в межах цивільного права, але й суміжних галузях права. Вказане свідчить про комплексний підхід до наукового дослідження, його концептуальний характер та повноту. При цьому глибина наукового аналізу, використовувана методологічна база та рівень узагальнених наукових висновків, дозволяють стверджувати про всебічне розкриття теми дослідження, досягнення її мети і виконання поставлених завдань.

Цінними є висновки дисертаційного дослідження щодо вдосконалення нормативного регулювання механізмів відшкодування шкоди, завданої внаслідок порушення особистих немайнових прав військовослужбовців. Крім цього, низка положень можуть бути використані у процесі викладання навчальних дисциплін нормативного блоку підготовки фахівців в галузі Право («Цивільне право», «Цивільний процес») та спецкурсів, дотичних з проблематикою дисертаційного дослідження, наприклад «Особисті немайнові права», «Військове право» та ін.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації. Поряд із загальною позитивною оцінкою проведеного дослідження воно не позбавлене окремих спірних положень, які мають дискусійний характер та потребують уточнення або ж додаткової аргументації автора під час публічного захисту та в подальшій науковій діяльності.

1. Потребує більш детального вивчення питання щодо цивільно-правового захисту права військовослужбовців на інформацію, оскільки їх

досить часто обмежують у цьому праві, до прикладу, забороняють реєструватися у соціальній мережі.

2. Автором слушно відзначено, що останнім часом зросла кількість жінок, які носять військову форму, просуваються по кар'єрних сходах, мають посади і повноцінно, нарівні з чоловіками, реалізуються в військово-професійному середовищі. Жінка в армії вже не є винятком з правил, але й нормою це поки назвати не можна. Однак, поза увагою автор залишив питання, щодо права на зміну військовослужбовцями статті та проходження військової служби трансгендерами.

3. У роботі автором здійснено аналіз особливостей цивільно-правового захисту окремих видів особистих немайнових прав військовослужбовців. Разом з тим, з роботи не досить чітко випливає критерій вибору дисертантом особистих немайнових прав військовослужбовців які підлягають цивільно-правовому захисту. У зв'язку з цим, вказаний критерій під час публічного захисту потребує додаткового обґрунтування.

4. Автору слід було б додатково навести приклади із судової практики, новітніх тенденцій розгляду і вирішення спорів, пов'язаних із захистом особистих немайнових прав військовослужбовців, що дозволило осягнути дієвість пропонованих автором теоретичних висновків та їх придатність у світлі правозастосування.

Варто зазначити, що висловлені зауваження та рекомендації не стосуються концептуальних положень та висновків дисертації, а навпаки, визначаються дискусійним характером окремих аспектів у межах порушених автором проблем. Відзначені зауваження та уточнення визначають потребу здійснення деталізації автором обґрунтованих ним у дисертації положень під час його подальшої наукової діяльності. Проте вони не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційного дослідження автора і не применшують його наукову та практичну цінність.

Підсумовуючи, слід відзначити, що дисертація М.О. Левицького на тему: «Цивільно-правовий захист особистих немайнових прав військовослужбовців» відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23.03.2016 р. № 261, п.10 Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 р. № 167, її автор Левицький Максим Олегович заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

ОФЦІЙНИЙ ОПОНЕНТ

доцент кафедри цивільного права
Національного університету
«Одеська юридична академія»,
кандидат юридичних наук, доцент

Ю. В. Кривенко

ПІДПИС ЗАСВІДЧУЮ:

В.о. ректора НУ «ОЮА»
професор

В.В. Завальнюк

«23» квітня 2021 року